

УДК 159.924

Юнона Миколаївна Ільїна, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії нових інформаційних технологій інституту психології імені Г.С. Костюка

e-mail: ilina@pocherk.com.ua

РОЗУМОВА МОДЕЛЬ ЖИТТЄВИХ ВИБОРІВ

Анотація

Стаття висвітлює психологічний феномен: розумову модель життєвих виборів, розроблену авторкою. Розподіл життєвої моделі на чіткі прошарки є складним, тому, досліджуючи власну ментальну модель з різних точок зору, приділяючи увагу певним акцентам, ми отримуємо більш якісний результат – модель власних виборів з розумінням причинно-наслідкових зв'язків, якомога повніший життєвий сценарій. Презентовано структуру та складові розумової моделі, відмінність між адаптивною (успіх) та неадаптивною (псевдомодель) моделями. Даний феномен створює якісну базу для самодіагностики, дослідження та трансформацій ментальних, розумових моделей дорослих на більш адаптивну модель, поєднану з персональними особливостями, віковими, гендерними, фізіологічними тощо.

Ключові слова: *розумова модель життєвих виборів, псевдомодель, карта, модель успішності, методика дослідження ментальних моделей.*

Юнона Николаевна Ильина, кандидат психологических наук, ведущий научный сотрудник лаборатории новых информационных технологий Института психологии имени Г.С. Костюка

УМСТВЕННАЯ МОДЕЛЬ ЖИЗНЕННЫХ ВЫБОРОВ

Аннотация

Статья освещает психологический феномен: умственную модель жизненных выборов, разработанную автором. Разделение жизненной модели на четкие слои представляет проблему, поэтому, исследуя собственную ментальную модель с разных точек зрения, уделяя внимание определенным акцентам, мы получаем лучший результат - модель собственных выборов с пониманием причинно-следственных связей, возможно более полный жизненный сценарий. Презентована структура и составляющие данной модели, сделано различие между адаптивной (успех) и не адаптивной (псевдомодель) моделями. Данный феномен создает качественную базу для самодиагностики, исследования и трансформаций ментальных, умственных моделей взрослых в более адаптив-

ную модель, сопоставленную с персональными особенностями, возрастными, гендерными, физиологическими и т.д.

Ключевые слова: умственная модель жизненных выборов, псевдомодель, карта, модель успешности, методика исследования ментальных моделей.

Irina Yu. M., Cand.Sc. (psychology), Chief Researcher Department of New Information Technologies of Instruction, G.S.Kostiuk Institute of Psychology

MENTAL MODEL OF LIFE CHOICES

Summary

The article deals with the psychological phenomenon of the mental model of life choices developed by the author. It is difficult to differentiate between particular layers of the life model, so, investigating our own mental model from different perspectives, highlighting certain aspects, we obtain better result, i.e. the model of our own life choices with elucidated cause-and-effect relations, the most complete life scenario. Presented is the structure and components of this mental model; the distinction between adaptive (success) and non-adaptive («pseudo model») models is made. This phenomenon creates a qualitative basis for self-diagnosis, exploring and transformation of adults' mental models into more adaptive model, combined with personal characteristics: age-related and gender-related, physiological etc.

Keywords: *mental model of life choices, pseudo model, map, model of successfulness, methods of study into mental models.*

Постановка проблеми: В рамках роботи над науково-дослідницьким проектом «Психологічні компетенції успішності» (тема «Психологічні засади ефективності дистанційного навчання», державний реєстраційний номер 0108U00309) ми зіштовхнулись з проблемою самовизначення, усвідомлення людиною власної ментальної моделі, власної розумової моделі життєвих виборів.

Досліджуваний нами аспект – життєва успішність особистості, є результатом точності виборів, не адаптивна ж ментальна модель ґрунтується на неточних, для конкретної особи висновках, автоматичних когнітивних стратегіях, припущеннях, схемах. Для того, аби формувати проект змін, трансформацій ментальної моделі дорослої людини ми повинні спиратися на реальну психологічну модель життєдіяльності, що керує поведінкою індивіда сьогодні. Мета даної наукової розвідки: описати підхід до дослідження вищевказаної розумової моделі життєвих виборів, також коротко представити метод, яким можливо буде свідомо керувати даною ментальною моделлю життєвої успішності.

Комплексність підходу, як задача, здається нам важливою, тому що науково обґрунтована феноменологія розумової моделі життєвих виборів особистості зможе допомогти вже самим фактом його використання для дослідження даної моделі, навіть без подальших розробок методу впливу – через усвідомлення власної ментальної моделі, її «білих» плям, з переліком можливостей для змін та блокіраторами - полями «комплексів». Тобто сам феномен «Розумової моделі життєвих виборів» є психокорегуючим засобом, і програма впливу, побудована на якісних вихідних даних прогнозовано буде більш результативною.

Розумова модель життєвих виборів особистості (РМЖВ) вибудована у критеріально-ієрархічному методі: існує базовий перелік сфер життєдіяльності(субмоделі) де особистість робить вибори, з цих субмоделей, які мають певну універсальну ієрархію і складається ментальна модель (робоча назва «Життєва карта») у дорослої особи:

1. Емоційні моделі. Первинні ментальні моделі - матриця ментальної моделі, історичне коріння, яке поєднує родинні, моделі, засвоєні у докритичному віці, та рішення, які вже є витісненими з зони усвідомлення, але керують поведінкою надалі. Звична емоційна поведінка.

2. Фізіологічні моделі: психофізіологічну та фізіологічну складову: від психосоматичного малюнку до базових емоційних станів, акцентуацій-невротизацій, темпераменту, тощо;

3. Ціннісні моделі. Філософо-релігійні коріння, тощо;

4. Ідентифікаційні моделі: гендерні, статеві моделі: протомоделі, та антисценарії, про свій та протилежний гендер; національні, суспільні, тощо; вікові особливості, які мають найбільш плинний характер;

5. Поведінкові моделі. Соціальні моделі: фінансову психологічну модель, комунікативні моделі, т.ін.;

6. Трансформаційні моделі. Моделі розвитку, від індивідуальних ініціюючих факторів, до ціннісно-мотиваційної карти розвитку та життєдіяльності;

7. Всі ці субмоделі індивідуальним способом поєднані у Сцені особистості – через що проявляється наша модель – це псевдо модель, ідеальні метамоделі, мій псевдосвіт – збірна декларативна частина ментальної моделі дорослого, ми б називали цю частину «кладовище еталонів», за якими «робиться життя», але які не є адаптивними, чи втілюваними конкретною особою, інколи такі моделі є навіть небезпечними, але найчастіше неусвідомленими. Конструктивна модель не має СЦЕНИ. На відміну від неконструктивної, не адаптивної моделі («псевдомоделі») ми називаємо її Модель життєвих виборів(МЖВ). Кожна «псевдомодель» починається з МЖВ, але, з плином часу, при відпо-

відній зміні середовища та сталості моделі вона перетворюється на неадаптивну, нерезультативну псевдомодель.

Субмоделі мають універсальні принципи, які можуть бути типізовані; і індивідуальні, що можуть бути усвідомленими за допомогою проєктивних методик, експертних пояснень чи у процесі активного саморозвитку.

Результати роботи. Феномен РМЖВ розроблено на базі класичного та сучасного психологічного інструментарію, практичного досвіду та власних доробок, філософських, фізіологічних та психологічних теорій Аристотеля, Гіппократа, Піфагора, Ф. Бекона, К.Г.Юнга, А.Адлера, Е.Еріксона, Л.Бурбо, І.Малкиної-Пих, А.Менегетті, Д. Бромлея, також використані підходи таких авторів: Л.Колберг, М. Рубнер, В. Бунак, Д. Ельконін, Р.Дальке, Д.Дитріх, Г. Крейг, Н.Чомський, Р.Бейлі, та ін.

Розумова модель життєвих виборів має модульну структуру. Всі елементи моделі (з 1го по 10й) виходять з п'ятифакторної моделі успіху Ю.Ільїної (коротко: універсальні критерії у визначенні життєвої успішності: суб'єктивне відчуття задоволеності життєдіяльністю і її результатами по п'яти базових рівнях: фінансовий стан, емоційний базовий ресурс, стан здоров'я, афективні і професійні стосунки/здатність встановлювати конструктивні взаємовідносини, здатність змінювати поведінку (побутова форма – здатність вчитися). [1,4, 5-13] Нумерація елементів робоча, не відповідає ієрархії даних елементів, ми зробили її такою для зручності, бо на основі РМЖВ створено та частково запрограмовано методику дослідження моделі життєвих виборів особистості. Схему РМЖВ представлено на *Мал. 1*.

Ми апробували РМЖВ на протязі 2006-2010 років, з 350 учасниками тренінгових програм експериментальної площини, комерційних установ, з якими підписано договори про співпрацю. Апробація проводилася добровільно у складі навчальних блоків. 23 особи стали учасниками лонгітюдної групи – на якій ми перевіряли точність даних на протязі 3,5 років, тестування даної групи проводилося з шагом у 12 місяців. Прогнози та оцінка життєвої успішності, зроблена на базі РМЖВ виявились точними на 86%, та задовільнили 92% респондентів(корисність, повнота, практичне використання, інструменти розвитку – критерії оцінки задоволеності). В ході апробації 100% респондентів відмітили високе прикладне значення РМЖВ, найбільш значущими наслідками стали (наведено неранжовано):

1. Усвідомлено власні блокуючі субмоделі, в деяких випадках після даного тестування людина надовго була під впливом отриманих результатів, Цікаво, що зі 100% респондентів 80% замислились над необхідністю змін(група А), а 20%, (з тих 80%) здійс-

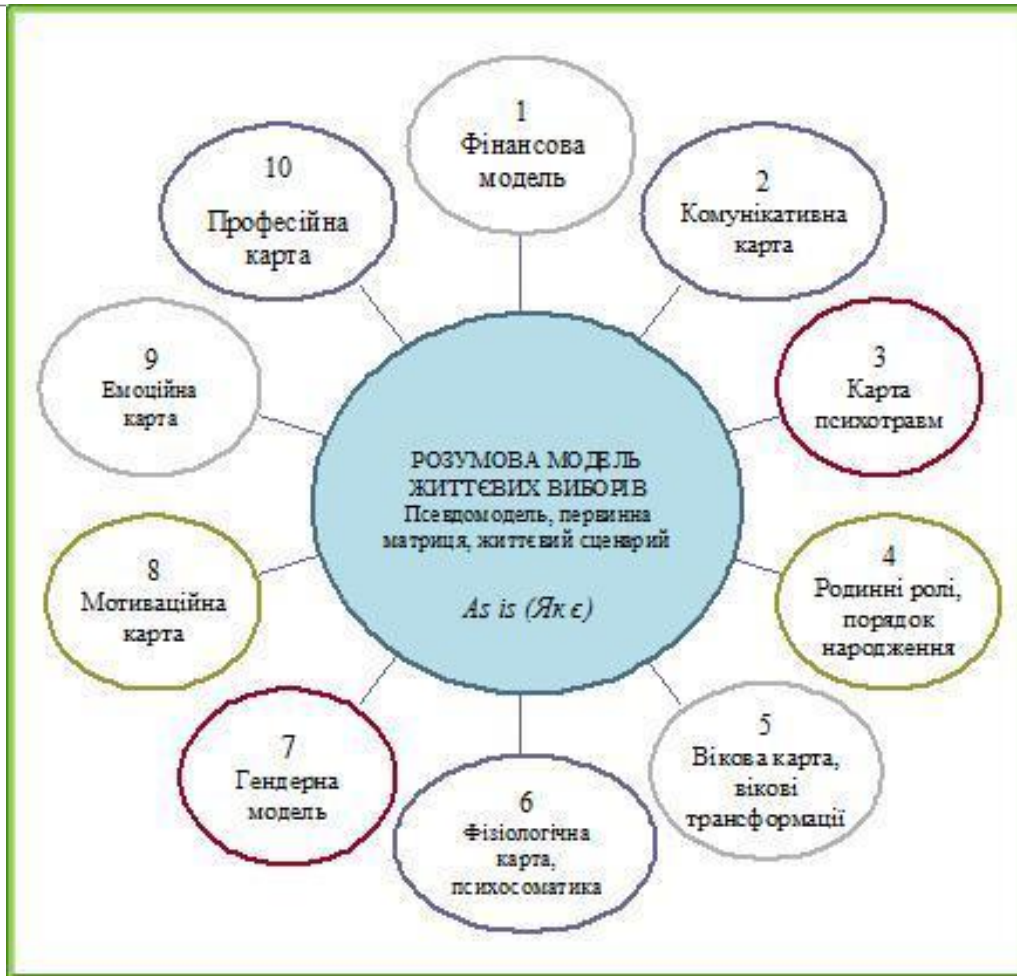
нили трансформаційні дії (ми розглядаємо цю групу, як групу за високою готовністю до змін - група Б);

2. Психосоматичний портрет (тут група А склала 60%, група Б - 10%);
3. Усвідомлено фінансову модель (група А близько 95%, група Б – близько 20%);
4. Комунікаційна карта (група А – 70%, група Б – 30%);
5. Вікова модель стала важливим результатом для 100% респондентів, тут мав місце цікавий результат: прийняття своєї моделі у більш ніж 90% респондентів, та суб'єктивне відчуття полегшення від знання цієї моделі, тож ми виділили з тесту вікову модель, ще і як окремий навчальний модуль у нашому ДКР Успіх.

Емоційна карта стала інформаційною несподіванкою, через усвідомлення учасниками власних неточних виборів, та наслідків власних дій на емоційну сферу. Здивуванням для учасників стали також і зв'язки між сферами виборів, їх ієрахізація. Інші результати також мають досить високі оцінки значущості респондентів. Оцінювання проводилося післятестовим анкетуванням з пропозицією ранжувати субмоделі від 1 до 10, та надати вагу (від 1 до 10 кожному субтесту) за критеріями:

- значущість результатів - вимагає замислитись, сильна емоційна реакція;
- цінна нова інформація, просто цікаво;
- мотивує до змін, хочу діяти негайно;
- деструктивно, зниження настрою, демотивація;
- Інше (що саме?)- поле для відповіді використали більше 15% опитаних, більшість відповідей була перефразуванням попередніх фраз чи поєднання варіантів (наприклад, певна негативна емоція + хочу діяти).

В кожній групі респондентів відзначалася деяка складність процесу інтеграції моделей у єдину «псевдомодель», ми доопрацювали інструкції для користувачів, доповнили теоретичне пояснення РМЖВ. Після внесення коректив запрограмовано навчальні елементи про РМЖВ, наразі викладаємо їх в нашому відкритому дистанційному розвиваючому курсі «Успіх», методика в повному обсязі буде доступною широкому загалу у 2012 році, частину елементів відкрито з вересня 2010 (адреса ДКР Успіх www.dlc-success.org). [1,2,3]

Мал.1. Логіко-структурна схема «Розумова модель життєвих виборів» Ю.Ільїної.

Описання РМЖВ. На початку роботи по ознайомленню з власною РМЖВ ми проводимо обов'язкову реєстрацію(створено «паспорт учасник», формуємо базу даних по якісному дослідженню та для можливості повторного проходження методик дослідження через певний час, або після проходження Дистанційного Курсу Розвитку «Успіх» (ДКРУ). Проект розвитку – власний курс навчання формується саме за результатами методики дослідження. Паспорти учасників проекту дозволяють нам створити портрет наших респондентів, вдосконалювати наші методи під конкретну аудиторію. Реєстраційні дані пов'язані з субтестами та модулями курсу.

1 карта РМЖВ. Назва «Фінансова карта». Модель акцентує увагу на усвідомленні власної фінансової ментальної моделі, звичних виборах в даній сфері (динаміка та рівень). Учасник пізнає власну фінансову модель через усвідомлення моделей поведінки у зароблянні, зберіганні фінансових статків, витратах, несвідомо дозволеній фінансовій динаміці (чи закладено в модель дозвіл на зростання та розмір зростання. Дозвіл базується на інтегрованих еталонних моделях і рішеннях, які людина робила у дитячому та підлітковому віці, коли формується власна еталонна фінансова модель). Також людина має можливість усвідомити фінансовий рівень виборів: запропоновано три базові рівні з критеріями. Для карти розроблено тестову методику «Арифметика життя», яка, наразі,

проходить перевірку. У результаті учасник має власний вирахований дозвіл фінансової динаміки, та тип мислення в аспекті рівня фінансових досягнень (від службовця до інвестора). Дана методика є унікальним, психологічно обґрунтованим тестом. За даними наших учасників, він має великий емоційний вплив, навіть через декілька років людина згадує про цей мотиваційний вплив – поштовх до змін. Також високим є процент запиту на зміни своєї моделі, цікавим нам здався також результат – коли до 5% учасників відмітили, що проходження даного тесту заспокоїло їх, навіть застерегло від невдоволення, тому що людина усвідомила, що досягла рівня, якого прагла. [3]

2 карта РМЖВ. Назва «Комунікативна карта». Карта дозволяє визначити ефективність комунікаційних компетенцій, результуючим чинником яких є здатність до встановлення, зберігання та розвитку конструктивних, розвиваючих відносин. Учасник, за запропонованою схемою може визначити ефективність контактів у ближньому, афективному та соціальному оточенні. Потім співвіднести долю результативних контактів з такими, які є фруструючими, регресивними, та визначити причину таких відносин, що дозволяє змінити мисленнєву та поведінкову модель, підвищує психологічну готовність до навчання, трансформацій, та власну відповідальність за побудову комунікацій. В результаті учасник отримує «комунікативну карту» та рекомендації по покращенню ситуації, еталонні експертні статистичні оцінки, що є додатковою платформою для змін.

3 карта РМЖВ, психотравмуючий досвід. Назва «Життєвий багаж». Карта дає можливість усвідомлення власного комплексувального профіля, поведінкових патернів, допінгових механізмів, заборон та не результативних мисленнєво-поведінкових циклів, що побудовані на психотравмуючому досвіді. За нашим дослідженням на формування моделі життєвого успіху великий вплив має власний досвід, особливо в емоційних сценах періоду «докритичного мислення». За нашою статистикою негативно–забарвлені, травмуючі «сцени» мають на порядок вищу вагу у порівнянні з позитивними. Часто висновки-рішення витісняються, та можуть бути визначені через дію копінгових механізмів(англ.: *coping, coping strategy*) це те,що робить людина, аби подолати (*to cope with*) стрес. Наразі триває збір кількісних даних. Карта поєднує когнітивні, емоційні та поведінкові стратегії, що їх людина використовує в повсякденному житті. Усвідомлення своєї карти психотравм, своїх копінгових стратегій та розуміння, що цим можливо керувати, як змінювати також додає людині психологічного ресурсу, покращує якість життя. У результаті тестування людина отримує власний збірний «лего-сценарій» з висновками-прогнозами, потім оцінює створений програмою сценарій та прогнози розвитку, побудовані за логікою вибраного твору, персонажу. Усвідомлення власного життєвого сценарію є корисним через яскраве висвітлення причин помилкових виборів, не

результативних, руйнівних для даної особистості еталонів та створює мотиваційний поштовх до зміни сценарію, підвищення, чи виховання відповідальності за власну долю, за авторство власного життєвого сценарію, життєвої моделі та моделі власної успішності. [1,5,9]

4 карта РМЖВ, назва «Родинні ролі». Ролі людини, засвоєні в родині сильно впливають на життєві вибори, тому є важливим усвідомлення їх. Для визначення родинної карти ми використовуємо теорію А. Адлера та власні розробки, де важливими є порядок народження, родинні, так звані «перші сцени» та поведінковий родинний профіль аналогічної та протилежної статі. [1, 3]

5 карта РМЖВ, назва «Вікова модель» Життєва модель успішності людини вочевидь пов'язана з віковими аспектами, за нашими дослідженнями більше 60% респондентів відмічають вік як віхи, як координати життя, цитуємо: успіх приходить з 30 до 40 років, у 20-30 років успіхом є виконання «обов'язкової життєвої програми» - обрати професію, створити родину, фінансово забезпечити її. Начебто вірно, але важливим є розуміння індивідуального шляху, якісне управління власним часом життя, що вимагає і розширити рамки, і, водночас, виставити «точки перевірки», засмучує, що у моделі нашого суспільства не враховується психологічний вік, що наша вікова модель часто густо домінує над нашими бажаннями. Дана карта, в процесі усвідомлення, дає можливість створити карту розвитку та досягнень, дає розуміння завдань кожного періоду, оціночні критерії самоперевірки, інформацію про причини психологічно складних періодів життя та рекомендації щодо покращення самовідчуття у будь-якому віці (наша модель охоплює вік від 7ми років до 88. Для старшого віку поки що мало досліджень, але ми сподіваємось що їх буде достатньо через деякий час). [5,10,13]

6 карта РМЖВ, назва «Карта здоров'я». Завдання даного блоку полягає в ознайомленні людини з біолого-фізіологічними засадами успішності, так би мовити успішності власного тіла та в усвідомленні підходящих методів впливу для поліпшення ситуації у сфері власного здоров'я. Для моделі виборів в даній сфері ми використовували розробки А.Айзенка, Д. Бромлея, В. Бунака, Л.Бурбо, І. Малкіної-Пих, Л.Колберга, Е.Кречмера, І.Павлова, Б.Теплова, У.Шелдона. Тут є можливість пройти самодіагностику за картою психосоматики, отримати власний психосоматичний профіль з психологічними причинами такої ситуації, рекомендації щодо покращення ситуації. Також в даному блоці учасник може визначити власний темперамент (стале об'єднання індивідуальних динамічних особливостей особистості, тип нервової системи, який визначається співвідношенням основних властивостей нервової системи: сила, врівноваженість та рухливість процесів збудження та гальмування (за Айзенк, І. Павлов, Б.Теплов). Саме з

цією частиною РМЖВ пов'язано авторський підхід щодо типу та формату навчання, розвитку, трансформацій як у нашому курсі так і в інших, бо саме темперамент відповідає за швидкість сприйняття, мислення та довготривалість утримання уваги, легкість переключення, темп та ритм будь-якої діяльності, інтенсивність психічних процесів, .т.ін.) [3, 6].

7 карта РМЖВ, назва «Гендерна карта». Людині є важливою ідентифікація з власною статтю, можливість вибудувати власний гендерний профіль за формулою індивідуального поєднання маскулінності, фемінінності та андрогінії. Разом з власним гендерним типом людина отримує можливість усвідомлення власного еталонного гендерного стандарту своєї та протилежної статі за методикою Ю.Львіної, та малюнок власної поведінки у міжстатевих відносинах. Даний блок є важливою складовою РМЖВ людини, бо, за нашими дослідженнями найбільше «білих плям» у наших респондентів знаходилося в родинних, фінансових та гендерних картах.

8 карта РМЖВ, назва «Мотиваційно-ціннісна карта». Даний блок побудовано на розробках А.Н.Чомського (*A.N. Chomsky*), допрацьованих Р.Бейлі, та нашої адаптації даної моделі. На наш погляд, методика LAB-profile (language and behavior) є найкращою для визначення мотиваційно-ціннісного профілю людини, через те, що вона захищена від соціально-очікуваних відповідей, несвідомого чи свідомого викривлення інформації. Ми використовуємо частину методу, саме його мотиваційні метапрограми (так називаються фільтри методу), які з високою вірогідністю дають можливість прогнозувати власну поведінку у різних контекстах: робочому, особистісному т.ін. Усвідомлення власних реальних цінностей дає можливість будувати життя з урахуванням їх, та, за результатами наших фокусних груп зменшують кількість життєвих помилок. В результаті людина отримує власний мотиваційно-ціннісний профіль, рекомендації щодо гармонізації власного життя, пов'язані з її профілем. [3, 11].

9 карта РМЖВ, назва «Емоційна карта». Емоції, стани та почуття людини обумовлені соціальними умовами існування та мають особистісний характер, вони є важливою складовою життєдіяльності, сигналізують про сприятливий та несприятливий стани організму, психіки. Успішністю у цьому контексті ми вважаємо такий ресурсний стан, котрий дозволяє підтримувати життєву активність на бажаному рівні, мати такий конструктивний настрій, котрий робить життя кращим. Емоційна карта пов'язана з такими емоційними станами: настрої, афекти, стреси, фрустрації, пристрасті. Для визначення звичних емоцій(суб'єктивні переживання, що є сигналом сприятливого/успішного чи несприятливого стану організму, психіки) ми використовуємо створені нами методики дослідження (на базі десяти базових емоцій К. Ізарда та шкали емоцій Р. Хаббарда з вла-

ними доповненнями). Також ми доповнили ці тести діагностикою на формулу почуттів (стенічні-такі, що збуджують активність) та астенічні (знижують активність, пригнічуючі). Емоції та почуття важливо розпізнавати, бо вони є станами психіки, які детермінують поведінку, поступки, діяльність людини, якщо емоції(зовнішня сторона проявів людини) та почуття(переживання, внутрішня сутність, впливають на духовність) є сталими деякий час, це впливає на зміну характеру в будь-яку сторону – підвищення життєвої успішності, або навпаки. [3]

10 карта РМЖВ, назва «Професійна карта». Типи виборів власної професійної реалізації є важливими для успішної соціалізації особистості, модель професійних виборів дозволяє познайомитись з власними дозволами щодо професійної діяльності, улюбленої невідомої моделі кар'єрного зростання, переважні типи помилок, ми зібрали також критерії для самоперевірки підходящої для людини сфери діяльності. В даному блоці ми використовуємо аналіз родових дозволів, захоплень, сімейних сценаріїв реалізації, та модель вибору професії та розвитку в обраній. Важливими критеріями даної сфери є аналіз власної профдіяльності на рахунок: вибір, перевірка, дозволи на зміни, звичні поведінкові моделі завоювання та утримання позицій, професіоналізації, розвитку та вирішення складних професійних ситуацій.

Інтегруюча частина розумової моделі життєвих виборів «Псевдомодель, сцена». Дана частина РМЖВ дозволяє усвідомити репрезентативну частину власної ментальної моделі, яку найчастіше ми «носимо» у соціумі. Саме цю частину людина найчастіше називає власною життєвою моделлю. Псевдомодель людини складається з еталонів, які людина обрала на протязі життя, це збірна декларативна частина ментальної моделі дорослого, ми інколи називаємо цю частину моделі «улюблене кладовище еталонів», за якими «робиться життя». Важливо аби частина результативних моделей була у процентному відсотку більша за частину неадаптивних, нерезультативних. Конструктивна, результативна та адаптивна РМЖВ і називається нами РМЖВ «Успіх». Також у формулі псевдомоделі ми вимірюємо процент трансформаційних моделей (точка ініціації змін), який повинен бути не меншим, ніж нормативний, у кожному віці.

Висновки. У статті подано огляд феномену «Розумова модель життєвих виборів Успіх». Наше дослідження показало, що інколи є складним розділити життєву модель на чіткі прошарки, тому, досліджуючи власну ментальну модель з різних точок зору, приділяючи увагу певним акцентам, ми отримуємо більш якісний результат – модель власних виборів з розумінням причинно-наслідкових зв'язків, такий, ймовірно повний, життєвий сценарій, зі зведеними до мінімуму «білими плямами» на цій карті. Зараз ми продовжуємо роботу над даним феноменом та програмування методики його дослі-

дження. Після завершення бета-тестування запрограмованої методики (пілотне дослідження), буде розпочато кількісний аналіз на порталі нашого дистанційного курсу. Доповнення та нові розробки нашої моделі життєвої успішності, ми плануємо освітлювати у наступних публікаціях.

Список використаних джерел

1. Адлер А. Понять природу человека. — СПб.: Гуманитарное агентство “Академический проект”, 1997. — 256 с.
2. Ільїна Ю.М. Розумова модель життєвих виборів. [Електронний ресурс] : ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУ //Електронне наукове фахове видання, Київ– 2011 – Том 1, № 1 (2011) –режим доступу до журналу: <http://psytir.org.ua>.
3. Ільїна Ю.М. Методика дослідження моделі життєвих виборів «Успіх». // Актуальні проблеми психології. Том. 3. Консультативна психологія і психотерапія: Зб. наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України / За ред. Максименка С.Д., Кісарчук З.Г. – Інститут психології ім. Г.С.Костюка НАПН України; Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. – Вип. 7. – С. 244 – 256.
4. Ільїна Ю.М. Успішні люди змінюються самі. // День. – 2010. - № 103. – С. 6
5. Крайг Г., Бокум Д. Психология развития. 9-е изд., - СПб.: Питер, 2005. - 940 с.
6. Малкина-Пых И.Г. Психосоматика. – М.: Эксмо, 2008. – 1024 с.
7. Небылицын В.Д. Темперамент. // Психология индивидуальных различий. Тексты. / Под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, В.Я. Романова. - М.: Изд-во МГУ, 1982. - С. 153—159.
8. Теплов Б.М. Проблемы индивидуальных различий. - М.: Педагогика, 1961. - 312 с.
9. Фельдман Я. Основы общей теории человека. // <http://jfeldman.narod.ru/moscow20.htm>
10. Юнг К.Г. Психологические типы / (Пер. Лорие С. под ред. В. Зеленского). - СПб.: Азбука, 2001. – 736 с.
11. Chomsky N. Syntactic Structures. – Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co, KG, 2002. – 117 p.
12. Erikson, E. Identity and the life cycle. – N.Y.: Norton, 1980. – 219 p.

13. Kohlberg L. Stage and Sequence: The Cognitive Developmental Approach to Socialization // (Ed.) Goslin D.A. Handbook of Socialization Theory and Research. - Chicago, 1969.

Ця робота ліцензується відповідно до Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Авторське право (с) 2011 Юнона Іліна Юнона Миколаївна Ільїна

Отримано: 26.08.2011

Відрецензовано: 08.09.2011

Опубліковано: 19.10.2011